

Uvodna riječ

MATKO PEIĆ KAKVA SAM ZNAO

Sjećanja

Prvi dani siječnja 1961. U tadašnjem Institutu za književnost tada Jugoslaven-ske akademije znanosti i umjetnosti, u Opatičkoj 18, nekoliko građana razgledava izložbu *Julije Benešić i Hrvatsko narodno kazalište*, koja je bila otvorena samo nekoliko dana ranije, točno 30. prosinca prošle godine. Direktor Instituta Dragutin Tadijano- vić odredio me je, mladog asistenta, da kao autor izložbe primam posjetitelje i dajem im potrebna objašnjenja. Među posjetiteljima primjećujem korpulentnoga gospodi- na koji se, očito sam, ne obzire ni na koga, nikoga ne gleda i ništa ne pita, nego vrlo pozornostno razgledava eksponate, osobito izložene rukopise i dokumente u vitrinama, i od vremena do vremena nešto zapisuje olovčicom u mali blok s narančastim kori- cama. Zanima me tko je taj gospodin, ali ga dakako ne mogu iz čista mira pitati "tko ste vi, gospodine?", pa željno iščekujem da mi on prvi priđe i da me nešto zapita. Neki posjetitelji su već i otišli, neki su novi došli, a korpulentni gospodin s naočala- ma još uvijek strpljivo razgledava izložke. Samo što nije 13 sati, pomislih kako toga tako zainteresiranog posjetitelja moram upozoriti da se izložbena dvorana zatvara, okrene se on prema meni, odmjeri me od glave do pete, učini nekoliko koraka i kaže:

- Imam samo jednu primjedbu.

Iznenadeno sam ga pogledao.

- A ta je primjedba?

- Nemate fotografiju mačke. Benešić je volio mačke. Imao ih je uvijek u sobi.

Prele su uvijek kraj njega. Bio sam puno puta kod Benešića i nikada ga nisam vidio bez nje.

Govorio je to vrlo ozbiljno, a vjerojatno je primijetio da sam ja ostao bez riječi, pa mi je pružio ruku:

- Ja sam Matko Peić.

U Požegi je 1944. godine izašla knjižica *Lirika požeške mladosti*, u kojoj su tiska- ne pjesme devetorice požeških gimnazijalaca i studenata, među kojima su i pjesme Matka Peića, njih šest. Imao sam tu knjižicu u svojoj biblioteci i tako mi je njegovo ime bilo poznato, a sada sam ga evo prvi put i vidio:

- A ja sam Požežanin Dubravko Jelčić.

Tako smo se upoznali.

Nizale su se godine, susretali smo se u prolazu, ponekad se samo pozdravili a ponekad i zastali u razgovoru, te smo već mogli reći i da smo dobri znanci. A onda su se 1967. pojavile *Skitnje* i ja sam ih pozdravio iscrpnijim prikazom u osječkom "Glasu Slavonije". Naslov mu je bio *Pohvala životu*. Nekoliko dana poslije pozvao me telefonom u Institut, zahvalio na prikazu i rekao:

- Sve ste pogodili, počevši već od naslova.

Tada smo prvi put dogovorili susret. A gdje? Zna se, u zagrebačkom lokalnu kraj uspinjače, koji se tada zvao "Kutjevo". Od tada smo se češće sastajali, a ja sam pisao prikaze njegovih knjiga, nekima sam napisao i pogovore, o nekima pisao interne recenzije za nakladnike, a mnoge sam, ako ne i sve njegove iduće knjige dobio od njega s toplim, neobičnim posvetama; na primjer: "Matko Peić ima vrlo malo prijatelja - a glavni mu je Dubravko Jelčić. Dubravku Matko 15/7/85.", napisao je na knjizi *Ljubav na putu*, a na monografiji *Vladimir Becić*: "Dragom Dubravku kao i uvijek srdačno njegov Matko Peić 7/5/87." Jednu njegovu knjigu sam i sâm priredio: *Ljubav za Hrvatsku* (1999.), izbor iz njegovih putopisa, neposredno poslije njegove smrti.

Petnaesta godina protječe otkako ga nema, a još uvijek mi se dogodi da, prolazeći pored kuće u kojoj je stanovao (Savska cesta 17), na primjer, ili sjedeći u nekadašnjem "Kutjevu", a danas restoranu "Vallis aurea" u Tomičevoj ulici, pomislim da ću ga ugledati s onim njegovim šeširom širokog oboda. Toliko je u mojim doživljajima srastao s ovim gradom, ovim ulicama i nekim lokalitetima u njima. Bio je neponovljiv i nezamjenjiv ne samo kao pisac nego i kao čovjek. Njegova svestranost dopunjavala se - i manifestirala - na sasvim osobni, jedinstveni način. Povjesničar umjetnosti i slikar, portretist i književnik, profesor Akademije likovnih umjetnosti i doktor književnih znanosti, pjesnik i putopisac, književni i likovni monograf, kritičar i esejist, esteta i erudit, znanstvenik i umjetnik i kad je pisao kratke novinske članke, feljtone i kolumne, minijaturist pregnantnog stila i autor opsežne monografije o Antunu Kanižliću od nekoliko stotina analitičkih stranica, Peić je znao na jednoj jedinjoj kartici novinskog teksta reći više nego neki drugi autori na višestruko većem prostoru.

Htio je da sve što piše, znanstveno i novinarski, bude uvijek i prije svega književno pisanje, a to su neki u likovnoj struci smatrali nedostatkom koji ga diskvalificira kao znanstvenika i likovnog kritičara. Otuda su proizlazili i povremeni nesporazumi među njima. Nikada se nije na to osvrtao. Znao je što radi i ništa ga nije moglo pokolebati. Ne sjećam se da smo ikada povelili razgovor o tome.

A bilo je bezbroj prilika za to, jer ubrzo smo se počeli sastajati ne baš svaki dan, ali barem dva ili tri puta tjedno. Od kraja šezdesetih godina imali smo i *jour-fixe*: sastajali smo se na večeri svakoga prvog utorka u mjesecu, i to naizmjenice u već spominjanom "Kutjevu", "Mirnim krovovima" u Fijanovoj ulici i u Frankopanskoj "kod Bednjanca". Te večere znale su potrajati i do sitnih sati, jer su naši razgovori bili neiscrpnji, otvarale su se aktualne teme, a uz serozne rasprave o njima pljuštale su i šale. U Matkovu društvu nije ni moglo biti bez humora.

Bio je najveći osobenjak kojega sam ikada poznao. U naslovu jednoga svog teksta o njemu nazvao sam ga "genijalnim osobenjakom iz Auvergne na Orljavi". Malo je ljudi koji su tako intenzivno živjeli svaki trenutak života. Izrazio sam to već i onim naslovom svoga prikaza njegovih *Skitnji*. Uvjerio sam se u to i kasnije, *in vivo*, putujući često s njime, najčešće u Osijek, na sjednice Uredničkog vijeća časopisa "Revija". U džepu je uvijek imao tada vrlo rašireni "Lipa-mil" blokić i olovku. U vlaku je sjedio uvijek do prozora u smjeru vožnje i, ako nismo razgovarali, ja bih nešto čitao a on gledao kroz prozor s blokom i olovkom u ruci i svakih nekoliko minuta zapisivao nešto u nj. Tako su nastajali njegovi, kako sam ih nazvao, priručni zapisnici o životu. A zapisivao je sve što je svojim sitnozorskim viđenjima primijetio. Jednom sam mu rekao da on iz jurećeg vlaka vidi kako se cvrčak i cvrčkica ljube u travi pokraj pruge. "Mladi gospodin dobro pamti pa mu to ne treba, a stariji gospodin mora sve zapisati", odgovorio mi je kroz smijeh. Tako smo se, u šali, i nazivali: on mene mladi gospodin, ja njega stariji gospodin. Ne *stari*, nego *stariji*. I uvijek smo si, unatoč tolike bliskosti, govorili *vi*. Neobično, zar ne? Teško je objasniti zašto je bilo tako. Možda zato, da bi ova šala s tituliranjem bila logična i opravdana? Onda je i to bila samo još jedna od mnogih naših šalâ. Tako sam to i shvaćao.

Tko zna koliko je stotina "Lipa-mil" blokića ispunio svojim sitnim, razmjerno čitljivim rukopisom. Oni su mu bili što i Matošu njegove slavne bilježnice. Držao ih je u desetinama kutijâ od cipela, smještenima u jednom ormaru, koji je zvao - tako je svima govorio, i Vlatku Pavletiću i meni - svojim kompjutorom. Kroz te zapise i te blokiće prošli su, iz njih su i nastali svi njegovi putopisi, svi njegovi eseji, sve njegove studije. Kad je Matoš jednom na nekom izletu u okolici Križevaca izgubio jednu svoju bilježnicu, rekao je da ga je zadesila elementarna nesreća. Slično bi možda rekao i Peić da je izgubio jedan od tih svojih blokića. On ga, koliko se zna, nije nikada izgubio, ali smo zato mi izgubili tko zna koliko njegovih tekstova, koji su inicirani u tim njegovim blokićima, a on ih nije stigao napisati. Ostali su ti njegovi blokići u "njegovu kompjutoru" neiskorišteni i takvi će ostati zauvijek: ni oni koji bi htjeli ubuduće istraživati Peićev život i njegovo djelo ne će imati nikakve koristi od njih, jer je Peić svoje "priručne zapisnike o životu" pisao kraticama i šiframa koje su bile odgonetljive i razumljive samo njemu.

21. rujna 1999. bio je utorak. U popodnevnim satima zove me Matko. U naselju Novaki, kaže, otvoren je novi restoran, gdje se vrte odojci na ražnju. Čuo je da su izvrsni. Moramo to provjeriti. - Moramo, slažem se ja, ali tek idućega tjedna, jer ovih dana imam velikih poslova i obveza u Saboru. - Razumije me i odmah pristaje: ići ćemo u Novake idućega tjedna. A kako stojim preko ovoga vikenda? U subotu, 25. rujna, desetak akademika ide na izlet na Bjelolasicu. Hoću li s njima? - Nažalost, ni to ne mogu. - A ja moram, kaže. Svugdje sam bio, a na Bjelolastici nisam još nikada. Moram to vidjeti.

I otišao je. Sutradan, u nedjelju, rano ujutro, zvoni mi telefon. Zove predsjednik Akademije Padovan. Uzbuđen je. "Znate što se dogodilo?" - "Ne znam." - "Matko vam je u vinogradskoj bolnici." I objašnjava: noćas je na Bjelolasici, kad je s večere u restoranu krenuo u svoj bungalow, nespretno pao sa stubišta, slomio kuk, on ga je imobilizirao u vrbovečkoj ambulanti, a zatim otpremio u Vinogradsku. Operiran je, smješten je u šok- sobi i do daljnjega ne mogu k njemu, javit će mi kad budem mogao.

Čekam dan, čekam dva, Padovan mi ništa ne javlja, dakle k Matku se još ne može; ali mi 28. rujna, u utorak uvečer, telefonira moja tajnica iz Akademijina Razreda za književnost, da su danas u Matkovu stanu našli mrtvu Matkovu suprugu, gospođu Višnju, njeni rođaci. Tek u petak, 1. listopada, javlja mi predsjednik Padovan da je Matko premješten na intenzivnu njegu i da mogu k njemu, ali mu ne smijem reći da mu je supruga umrla. Reći će mu to njegov liječnik u bolnici za dan-dva, kad malo ojača. Toga dana zapisao sam u dnevniku: "Ujutro sam posjetio Matka u bolnici. Kirurgija, intenzivna njega. Potpuno priseban, razgovarali smo petnaestak minuta, ispričao mi kako se nesreća dogodila: onako krupan i težak, pao je noću s visine od oko dva metra. Na odlasku mi kaže: Javite Višnji da ste bili kod mene." Naravno, nisam mu rekao da je ona mrtva. Ne znam, je li to uopće i saznao?.

Drugi dan, 2. listopada, u subotu, putovao sam poslom u Split, a kad sam se vratio, dođoh 4. listopada u bolnicu, ali do njega nisam mogao: prošle noći, reče mi Padovan, s još svježom ranom, ustao je iz kreveta, vjerojatno u nekom bunilu, pao, ozlijedio operiranu ranu i dobio apopleksiju, tako da je opet bez svijesti. Danima sam nazivao bolnicu, ponekad i dva puta dnevno, ali on se nije oporavljao. U dnevniku sam zabilježio 6. listopada: "Padovan mi javlja (nazivao me i kući i u Razred i u Sabor, jedva me dobio), da je s Matkom kritično. Na aparatima je i nije pri svijesti." Pa 13. listopada: "Matko i dalje u dubokoj komi 4 stupnja."

Ne došavši k svijesti, umro je 30. listopada 1999. Saznavši to, "nazivam Padovana, nitko se ne javlja, zatim bolnicu u Vinogradskoj, oni mi potvrđuju vijest, javljam zatim dežurnom uredniku TV Dnevnika, dajem mu sve podatke, on bilježi, već je pola osam, a na kraju vijest na televiziji u Dnevniku nije objavljena. Javljam Marjanoviću u Osijek, Mariji u Požegu (ostavljam poruku njenu sinu, jer nje nema kod kuće), nazivam Vlatka, telefon satima zauzet (valjda iskopčan). I tako mi završava dan. A sutra mi je pisati nekrolog za novine i govor za Mirogoj." Tako sam zapisao u dnevnik toga 30. listopada 1999. i nastavio: "Noćas ću teško spavati, javljat će mi se u mislima Matko. Toliko smo noći i dana u posljednjih tridesetak godina proveli u Akademiji likovnih umjetnosti, u njegovu kabinetu, u šetnjama, u razgovorima, u gostionicama, i u Zagrebu i u Osijeku, toliko janjadi i odojaka blagovali, toliko butelja srušili, i u "Kutjevu" i kod Bednjanca i u "Mirnim krovovima" i u osječkoj "Bijeloj lađi", i u Iloku i u Bačkoj Palanci i u Vinkovcima i tko zna gdje sve još, ali

nismo jeli onog odojka u Novakima, na kojeg se tako slatko brusio u našem zadnjem telefonskom razgovoru, dan-dva prije odlaska na Bjelolasicu. Tako: ode čovjek na izlet i ne vrati se više kući.”

6. studenoga održana je u Požegi komemoracija na kojoj sam govorio, a pokopan je 9. studenoga u Zagrebu. “U Hrvatskoj akademiji znanosti i umjetnosti [rekao sam tom prilikom, u svom oproštajnom govoru, koji sam izgovorio u ime Predsjedništva Akademije] nitko ga ne može zamijeniti, kao što ga nitko ne će moći zamijeniti ni u njegovoj Požegi, ni u njegovu Zagrebu, ni u njegovoj Hrvatskoj.”

The rest is silence.

P.S.

Četrnaest punih godina prošlo je od njegove smrti, a njegov stan s njegovom ostavštinom, s njegovim rukopisima, njegovim slikama, većinom aktovima i onim poslovičnim njegovim “kompjutorom”, još uvijek je nedostupna u zapečaćenom stanu, jer se ostavinska rasprava ne može završiti. Nije uspjela ni višekratna intervencija Uprave Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, da se ostavinska rasprava ubrza i što prije završi, jer u ovim uvjetima dragocjena kulturna građa trune i propada zauvijek. Ima li ikoga savjesnog i odgovornog u ovoj našoj Hrvatskoj, tko će to shvatiti i pokrenuti?